

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola
Gazdaság- Régió és Politikatörténet Műhely
Iskolavezető: Dr. Óze Sándor, DsC
Műhelyvezető: Dr. Medgyesy Schmikli Norbert, PhD
Témavezető: Dr. Ötvös István, PhD

Riba András László

HATALOMTECHNIKA A PÁRTÁLLAM VÉGÓRÁIBAN

(1987–1990)

TÉZISFÜZET doktori (PhD) értekezés

2020

KUTATÁS ELŐZMÉNYEI, PROBLÉMAFELVETÉS

Értekezésünk tárgya a későpártállami politikai döntéshozatal intézményi és szervezettörténeti hátterének vizsgálata, amely elsősorban a késői Kádár-rendszert – a rendszerváltást közvetlenül megelőző pártállami időszakot – vizsgálja a hozzáférhető primer forrásanyagok feldolgozása által.

A korszakkal foglalkozó politikatörténet írásban dominánsan jelentkezik az eseménytörténeti alapú folyamat-rekonstrukció. Az átfogó rendszerelméleti háttér kidolgozásának igényét a történész szakma széles körben elismeri és hangsúlyozza, azonban ennek kidolgozott és alapvetően intézménytörténeti megközelítései sporadikusan, több esetben a korabeli politikai-közéleti szereplők visszaemlékezéseiben, vagy az állampárt forrásanyagára támaszkodó feldolgozó szakmunkákba ágyazottan érhetők el.

A rendszerváltást megelőző időszakban (1987-1988) az állampárt döntéselőkészítő vagy döntéshozatali tevékenységében immanensen megmutatkoznak az 1945 utáni politikai-hatalmi (uralmi) válságok, vagy rendszerkorrekciós kísérletek legfontosabb politikai csomópontjai. A kutatás a hatalmi struktúra feltárásának igényét a hatalom politikai intézményrendszerének, döntéshozatali mechanizmusainak vizsgálata által, a rendszerváltás politikai eseményeibe ágyazottan fogalmazta meg, és a második világháború utáni időszak meghatározó politikai-hatalmi változásainak motívumaira történő kitekintésekkel kísérli meg bemutatni a rendszerkorrekció folyamatában a Grósz Károly-féle késői pártállamot.

A KÖVETETT MÓDSZERTAN

A források egy alternatív értelmezési keretben történő elemzése által az állampárt, a kormány és az Országgyűlés módosuló viszonyrendszerének jelentőségére sajátos módszertani szempontok alapján kíséreltünk meg rávilágítani. A hatalom alakulásának elemzésekor azokra a jelenségekre és körülményekre összpontosítunk, amelyek nem töltenek be kellően hangsúlyos szerepet a rendszerváltás, a pártállam megszűnését feldolgozó munkákban. A rendszerváltásához vezető politikai folyamatot a hatalmi berendezkedést módosító intézkedéseken keresztül vizsgáltuk.

A hatalom alakulása alatt azokat a kommunista vezetés által gyakorolt pártállami hatalomtechnikai megoldásokat értjük, amelyek a szocialista jogállamiságra történő berendezkedés kialakításában érzékelhetők.

A vázlatosan bemutatott hatalmi berendezkedésből levonható az a következtetés, hogy a rendszer működtetését a párt működéséből, munkamódszereiből kiindulva lehet megérteni. Rekonstruálni lehet például a demokratikus centralizmusba rejtett hatalomgyakorlás módozatait. A pártállam intézmény- és szervezettörténete alapvető fontosságú kutatásterület a hatalom feltárásához.

A hatalomgyakorlás elemzéséhez a pártirányítás fogalmán belül tartalmilag és hatásirányát tekintve különválasztottuk az állami területekre ható (kormányzat, igazságszolgáltatás, fegyveres testületek stb.) pártirányítás kérdést, az MSZMP vezetésének a párt (központi vezető- és döntéshozó szervei és apparátusa) irányítására ható hatalomtechnikai megoldásoktól.

AZ ÚJ EREDMÉNYEK

Az értekezésben bemutatjuk a hatalmi-politikai intézmények átalakításának és a hatalomgyakorlás megváltozó jellegének eddig kevésbé ismert aspektusait 1987–1989 között. A korábbi törvényszerűségek megszüntetéséhez vagy átalakításához Grósz Károly vezetése alatt mélyreható strukturális változtatásokat valósítottak meg. Az országos pártértekezlet nyomán kezdődtek meg a korábbi időszakot tekintve érdemi változások a politikai rendszerben. A folyamatok egyik fő mozgatója a többpárti viszonyokkal kapcsolatos kérdés volt.

A szocialista egypártrendszer többpártrendszerűvé alakításának kezdetét a kormány – végrehajtó hatalom – másodlagos szerepének felszámolásában határozzuk meg. Grósz Károly hivatali ideje alatt teremtette meg a döntéshozói pozícióvá válás feltételeit. Ezáltal az MSZMP nem állampárti jellegéből fakadóan a pártstruktúrán, hanem kormányzópárt jellegét hangsúlyozva a kormányon keresztül kezdte gyakorolni a hatalmat. A döntéshozatal súlypontjának áthelyeződése okán és érdekében új módszereket kellett kidolgozniuk annak érdekében, hogy tényleges kormányzópárti politikát alapozhassanak meg a későbbiekre. A politikai intézményrendszeren belül az Országgyűlés vonatkozásában is meg kellett teremteni a lehetőséget a különböző társadalmi érdekek megjelenéséhez, vagyis az időközben kialakuló pártoknak. A feltáró kutatásban sajátos megközelítést szükséges alkalmazni. A pártokumentumok alapvetőek, de a reális és jól megalapozott történeti rekonstrukcióhoz a kormány működését és dokumentációját párhuzamosan szükséges elemezni.

A TÉMÁBAN VÉGZETT PUBLIKÁCIÓS TEVÉKENYSÉG

Riba András László: Adalékok és néhány megfontolás az előzetes egyeztető tárgyalások történetéhez. In: *Rendszerváltás 1989. 15 tanulmány – Témák között válogatva*. Szerk. M.Kiss Sándor, RETÖRKI, Antológia Kiadó, Lakitelek, 2014. [81–105]

Szekér Nóra – Riba András László: *Nagy Imre-kód. Nagy Imre újratemetésének politikai dimenziói*, Antológia Kiadó, Lakitelek, RETÖRKI Könyvek 5., 2014.

Riba András László: Nagy Imre újratemetésének politikai dimenziói, avagy a hatalom átlényegüléséhez vezető út. In: *Jeles napok, jeltelen ünnepek a diktatúrában. Pillanatképek a kommunista emlékezetpolitika valóságából*. Szerk. Szekér Nóra, Nagymihály Zoltán, Antológia Kiadó, Lakitelek, RETÖRKI Könyvek 10., 2015. [133–142]

Riba András László: Hatalomtechnika (1988–1989) – ’56 hatásai a pártállami döntéshozatalban. In: 1956: A szabadság narratívái. Tanulmányok az 1956. évi forradalom és szabadságharc 60. évfordulóján. Szerk. Csurgai Horváth József, Budapest, L’Harmattan, 2017. [139–149]

Riba András László: Az MSZMP KB Nemzetközi, Jogi és Közigazgatáspolitikai Bizottsága. Adalékok a kései pártállam hatalomtechnikájának tanulmányozásához. In: *Az állampárt biztonsága. Tanulmányok a belügy és a kommunista párt kapcsolatrendszeréről a Kádár-korszakban*. Szerk. Horváth Zsolt, Kiss Réka, Simon István, NEB, Budapest, 2019. [343–387]

Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor – Riba András: *Snagovi tükör. Ecsetvonások a politikus pályaképhez*. Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2019.

Riba András László: A pártállami politikai döntéshozatal intézmény- és szervezettörténeti megközelítései, különös tekintettel a rendszerváltás időszakára. In: *Közelítések a modern magyar történelemhez*. Szerk. Döbör András, Miklós Péter, Zeman Ferenc, Emlékpont Könyvek, Hódmezővásárhely, 2020. [128–136]